

Ochrana krajiny

Petr Birklen

Kurz CŽV - Aktuální trendy v ochraně přírody

Obsah přednášky

- Krajina – co to je?
- Obecná východiska ochrany krajiny.
- Ochrana krajiny v mezinárodním kontextu.
- Ochrana krajiny u nás.
- Závěry a diskuse

Krajina – co to je?

Pojem či dojem?

Neexistuje úhel pohledu na krajinu, který by ji dokázal plně vysvětlit, není proto k dispozici ani jednotná koncepce jejího zkoumání.

Krajinu vnímají jednotlivé obory různě jako území (geologie, územní plánování...), systém (ekologie, teorie systémů...), prostor (geometrie, umění, filosofie...)

Člověk se cítí dobře v krajině naplněné pro něj srozumitelnými významy-hodnotami...

Krajina je vždy vnímána pouze v mezích lidského vnímání.

Krajina – co to je?

Krajina je pojem srozumitelný, avšak obsahově labilní ...

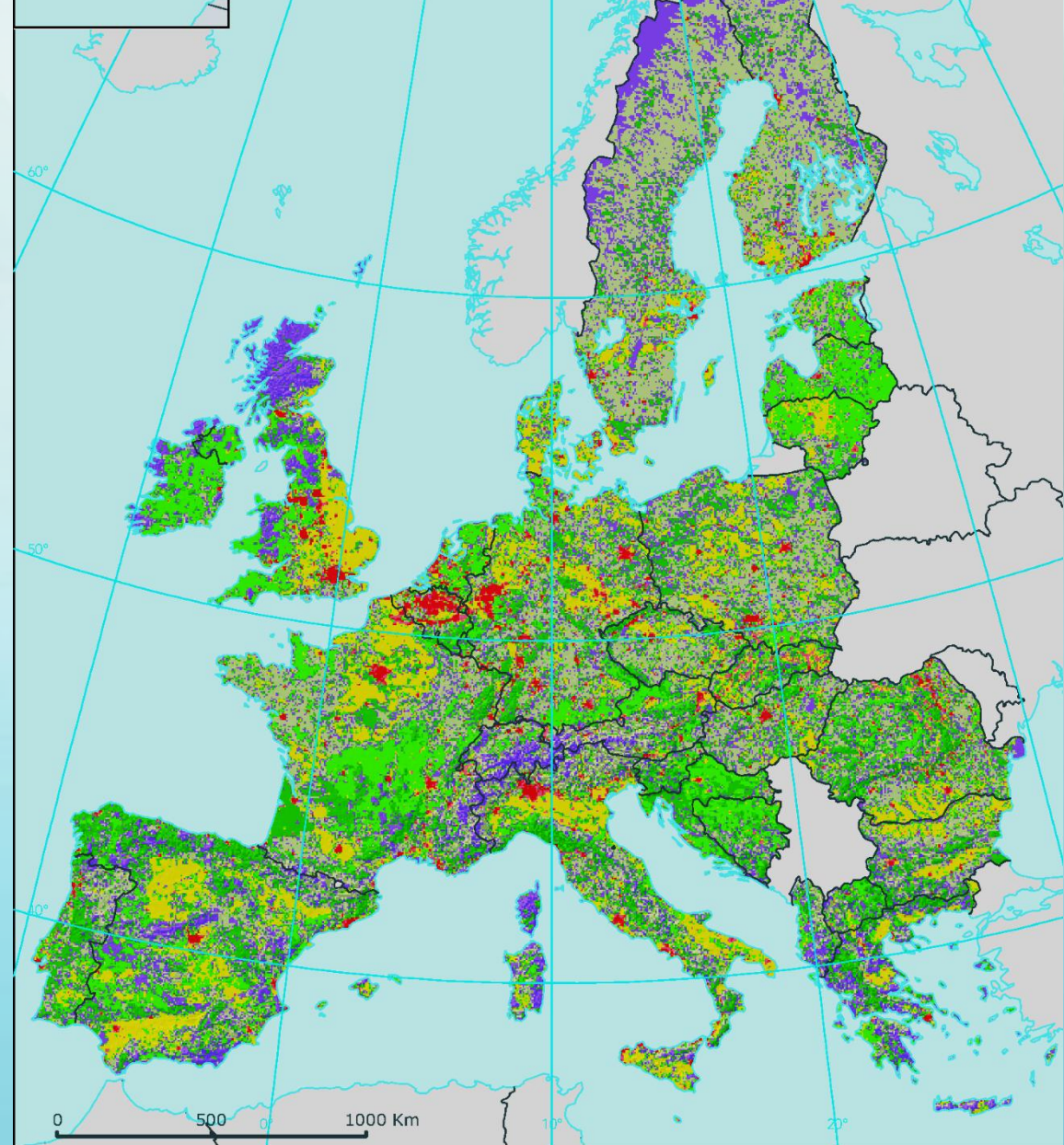
ZOPK: „část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořenou souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky“

EUK: „část území, tak jak je vnímána obyvatelstvem, jejíž charakter je výsledkem činnosti a vzájemného působení přírodních a/nebo lidských faktorů.“

UNESCO (1992): kulturní krajiny představují kombinovaná díla přírody, která jsou dokladem vývoje lidské společnosti a sídel v průběhu historie, pod vlivem fyzikálních omezení a/nebo příležitostí daných jejich přírodním prostředím a vlivem postupných společenských, ekonomických i kulturních vlivů jak vnitřních, tak vnějších krajina je odborný geografický a

Rezoluce OSN (Stockholm, 1972): krajina je životní prostor, skládající se z přírodních prvků a lidských výtvorů.

Krajina v Evropě je převážně kulturní

Urban dense areas

Dispersed urban areas

Broad pattern
intensive agriculture

Rural mosaic and pasture
landscape

Forested landscape

Open semi-natural or
natural landscape

Composite landscape

Ochrana krajiny – obecná východiska

Krajinu nelze vnímat jako souhrn jejích jednotlivých součástí, ale jako celostní integrující koncept na vyšší hierarchické úrovni.

Ochrana funkční a harmonické krajiny je předpokladem pro udržení biologické diverzity a zajištění ekosystémových funkcí.

Ochrana krajiny musí být pojímána mezioborově a v mezinárodním kontextu.

Ochrana krajiny – obecná východiska

Ochrana krajiny...

ZOPK: ...se podle tohoto zákona rozumí dále vymezená péče státu a fyzických i právnických osob o volně žijící živočichy, planě rostoucí rostliny a jejich společenstva, o nerosty, horniny, paleontologické nálezy a geologické celky, péče o ekologické systémy a krajinné celky, jakož i péče o vzhled a přístupnost krajiny.

EÚK: ...činnosti směřující k zachování a udržení význačných nebo charakteristických rysů krajiny, odůvodněné její dědičnou hodnotou, vyplývající z její přírodní konfigurace a/nebo z lidské činnosti“.

Ochrana krajiny – obecná východiska

Proč?

- citelné a zásadní změny v krajině po 2. světové válce,
- narůstající vědomí ekologických problémů a rizik,
- vědomí hodnoty krajiny pro identitu místa, domova, země,
- zvýšená citlivost k problematice krajiny,
- uvědomění si ekonomické hodnoty „krásné“ krajiny

Ochrana krajiny – obecná východiska

Mezinárodní
právo

Politiky a strategie EU +
ČR

- **Národní legislativa**
- **Vlastníci, samosprávy,
občanská společnost**

Mezinárodní ochrana krajiny

Evropa patří mezi kontinenty s největší pestrostí krajin, navíc silně lokalizovaných, což je dáno pestrostí reliéfu a kultur.

Nástroje:

- Mezinárodní úmluvy
- Legislativa EU
- Ekonomické nástroje

Mezinárodní ochrana krajiny

Mezinárodní úmluvy – nejvýznamnější nástroj mezinárodního práva.

Úmluva o ochraně přírody a krajiny Beneluxu (Brusel, 1982) – *první zmínka o obecné ochraně krajiny*

Bonnská úmluva (UNEP, 1979) - Úmluva o ochraně stěhovavých volně žijících druhů – ochrana stěhovavých druhů včetně biotopů v areálu jejich výskytu.

Rámcová úmluva o ochraně a udržitelném rozvoji Karpat (Kyjev, 2003) - *Cílem úmluvy je pomocí spolupráce jednotlivých smluvních stran zlepšit kvalitu života, posílit ekonomickou situaci Karpat a zachovat přírodní hodnoty a kulturní dědictví*

Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (UNESCO 1992)

Mezinárodní ochrana krajiny

Evropská úmluva o krajině (Florence 2000, platnost pro ČR od r. 2004)

Závazky signatářských států:

- zakotvit význam kulturního, ekologického, sociálního a ekonomického dědictví do národní legislativy,
- realizovat opatření k ochraně a péči o krajinu, zavést územní plánování,
- respektovat krajinu v koncepcích, strategiích a programech kulturní, environmentální, zemědělské, sociální a hospodářské politiky

Mezinárodní ochrana krajiny

Evropská úmluva o krajině (Florencie 2000, platnost pro ČR od r. 2004)

EÚoK se aplikuje na celé území Stran, pokrývá přírodní, venkovské, příměstské i městské oblasti. Zahrnuje plochy pevninského rázu, vnitrozemské vodní plochy a mořské oblasti. Týká se jak krajin, které mohou být považovány za pozoruhodné, tak krajin běžných a narušených.

Mezinárodní ochrana krajiny

Evropská úmluva o krajině (Florencie 2000, platnost pro ČR od r. 2004)

Zvláštní opatření (dle čl. 6):

- Zvyšovat povědomí o krajině
- Realizovat výchovu a vzdělávání
- Vymežit a hodnotit typy krajin
- Stanovit cílové charakteristiky krajin
- Zavést nástroje na ochranu, správu a plánování krajiny

Mezinárodní ochrana krajiny

Evropská úmluva o krajině (Florencie 2000, platnost pro ČR od r. 2004)

- Pokrývá základní rozsah potřeb pro účinnou ochranu krajiny, důraz je kladen na vytváření účinných struktur a zároveň na významné zapojení veřejnosti
- Neobsahuje opatření nutící země k její implementaci
- Řada článků má proklamativní charakter, který je jen velmi těžko uchopitelný...

Mezinárodní ochrana krajiny

Právo EU:

Základ právní úpravy je obsažen v primárních pramenech unijního práva, především ve Smlouvě o fungování Evropské unie (čl. 191-195).

Sekundární právo:

Z pohledu ochrany krajiny jsou nejvýznamnějšími předpisy sekundárního práva jsou směrnice o ochraně volně žijících ptáků a směrnice o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin, na jejichž základě se na území EU vytváří soustava Natura 2000 jako spojitá evropská ekologická síť, která chrání nejcennější druhy živočichů, rostlin a přírodní stanoviště.

Mezinárodní ochrana krajiny

Právo EU:

Společná zemědělská politika

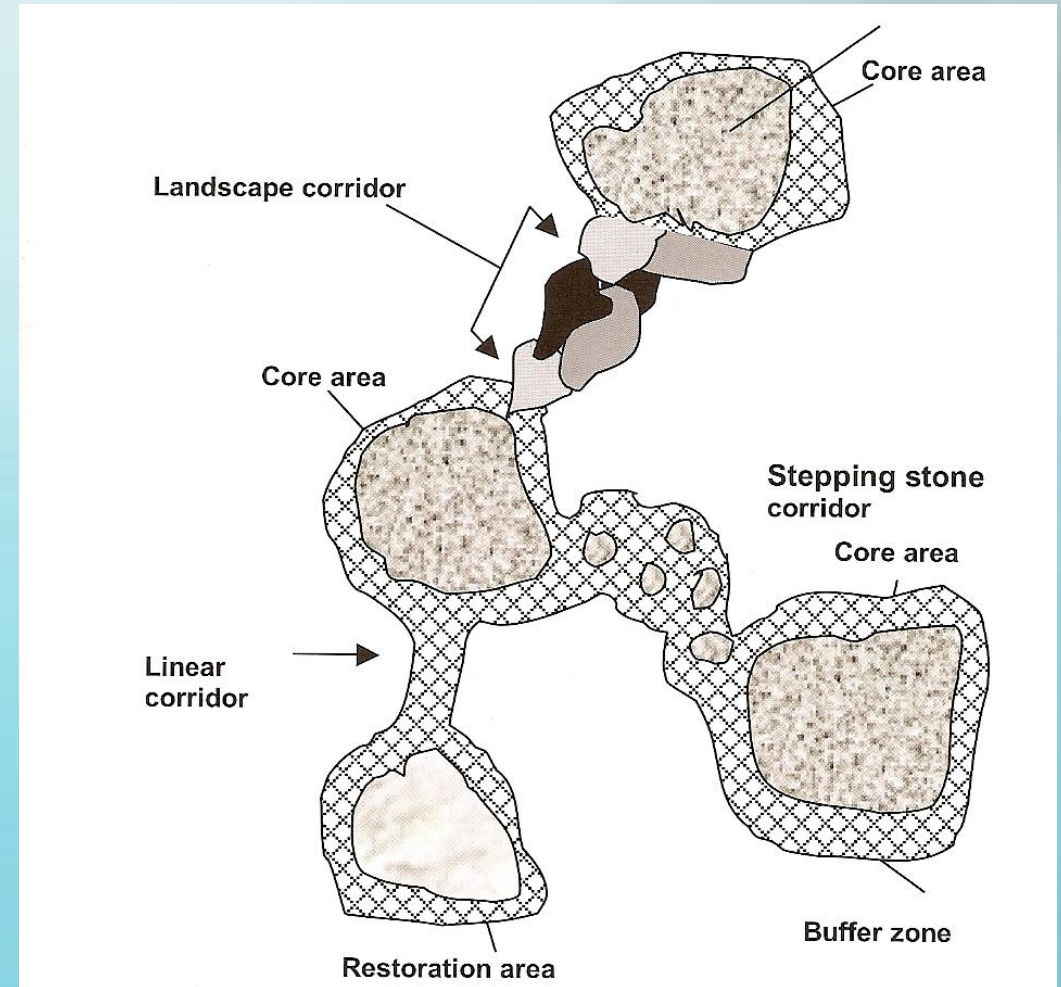
Krajina jako taková se poprvé objevuje v závazném textu ES při příležitosti nové zemědělské politiky a vynětí orné půdy v nařízení Rady č. 797/85 ze dne 12. března 1985, o zlepšování účinnosti zemědělských struktur. Zde byl v čl. 19 vyjádřen požadavek ochrany krajiny jako nové zemědělské aktivity

Od roku 1992 jsou členské státy povinny zavádět tzv. agroenvironmentální opatření (AEO), což jsou taková opatření, která mají podpořit hospodaření směřující k ochraně přírody, krajiny a přírodních zdrojů...

Mezinárodní ochrana krajiny

Ekologické sítě

Soustava z dostatečně velkých (reprezentativních) jádrových území (tzv. „ostrovů“ či „biocenter“ se zvýšenou biodiverzitou), které jsou navzájem propojeny cestami (biokoridory) nebo nášlapnými kameny (tzv. „stepping stones“, menšími územími, které umožňují dočasný výskyt druhů a jejich přesun krajinou).

Mezinárodní ochrana krajiny

Ekologické sítě

Základní přístupy k vymezení:

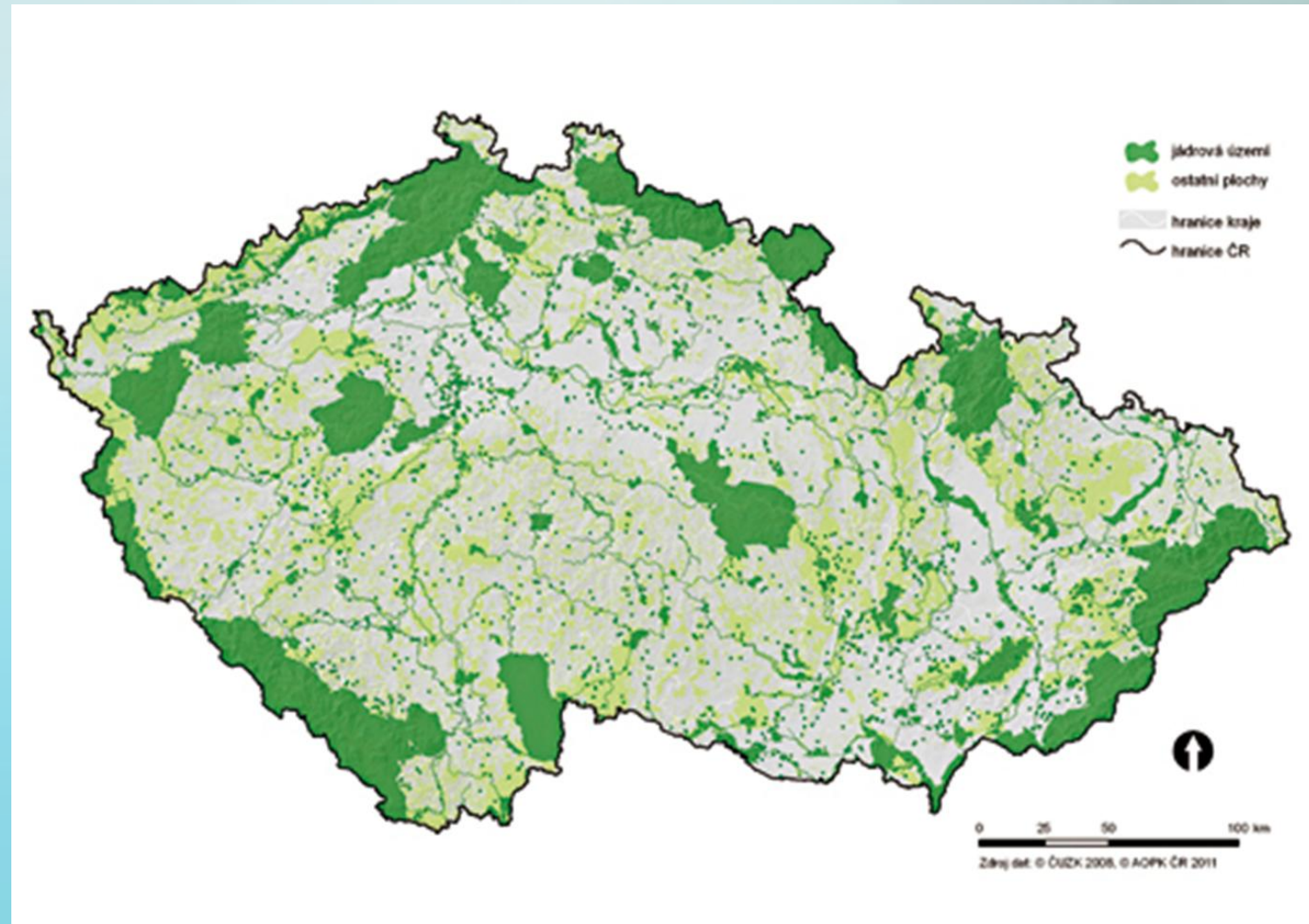
- ekostabilizační přístup založený na „hrubozrnném“ přístupu, zdůrazňujícím krajinné měřítko a využívajícím poznatky krajinné ekologie;
- bioekologický přístup, uplatňující ve značné míře i poznatky ekologie obnovy (restoration ecology) – např. Národní ekologická síť Nizozemska.
- koncept „zelených cest“ (greenways) – různě velké otevřené přírodní plochy, které mají lineární tvar a které tvoří přirozená vegetace nebo alespoň vegetace, jež je přírodnější než okolní plochy.

Mezinárodní ochrana krajiny

Ekologické sítě:

PEEN (EECONET)

- Vznik podporován od r. 1993
- Úzce svázán s ochranou biodiverzity

Mezinárodní ochrana krajiny

Ekologické sítě:

Greenbelt (zelený pás)

- Využití přírodních „pozůstatků“ železné opony

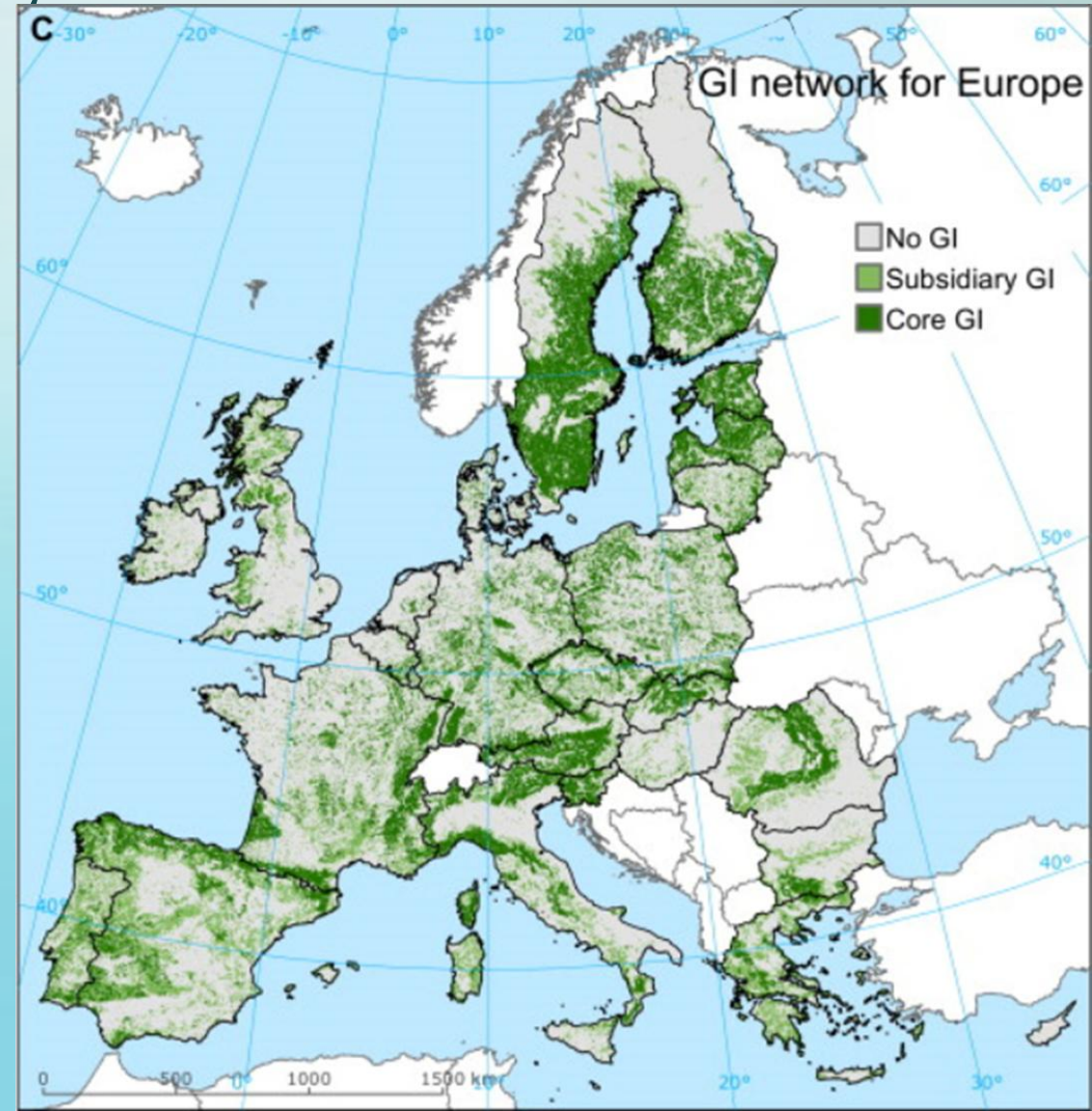

Mezinárodní ochrana krajiny

Ekologické sítě:

Zelená infrastruktura

- Propojenost
- Prostupnost
- Multifunkčnost

Ochrana krajiny u nás

Ústava

...společně střežit a chránit zděděné přírodní a kulturní, hmotné a duchovní bohatství (preambule).

Čl. 7 vyjadřuje tzv. princip odpovědnosti státu za příznivý stav životního prostředí, dbá stát o šetrné využívání přírodních zdrojů a ochranu přírodního bohatství. Způsob, kterým to činí, konkretizují zákony především z oblasti práva životního prostředí. Ke splnění tohoto cíle stát přijímá i závazky z mezinárodních smluv.

Ochrana krajiny u nás

Ústava

Každý je zavázán dbát zákazu ohrožovat nebo poškozovat životní prostředí, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody a kulturní památky nad míru stanovenou zákonem. Tato obecná povinnost je zdůrazněna v čl. 11 odst. 3 LZPS pro nejvýznamnější skupinu subjektů, jimiž můžeme chápat vlastníky lesů, půdy, porostů, zdrojů znečištění atp. Vlastnictví totiž zavazuje a jeho výkon nesmí poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem.

Ochrana přírody a krajiny je veřejným zájmem.

Ochrana krajiny u nás

Politiky a strategie

- Státní politika životního prostředí 2011 – 2020
- Aktualizace Státního programu ochrany přírody a krajiny (2009)

Ochrana krajiny u nás

Zákon o ochraně přírody a krajiny

- je postaven na principu, že druhovou ochranu nelze zajistit bez zachování, ochrany a péče o vhodné biotopy a přírodní ekosystémy. Prvotní je tedy obecná ochrana veškeré přírody a krajiny a poté zvláštní ochrana vybraných částí...

Ochrana krajiny u nás

Zákon o ochraně přírody a krajiny

Obecná ochrana

- prosazování a rozvíjení tvorby a ochrany ekologicky vyvážené a esteticky hodnotné krajiny.
- je zabezpečována především spoluúčastí orgánů ochrany přírody a krajiny v procesu územního plánování, stavebního řízení, při koncepci a realizaci lesních hospodářských plánů, ochraně půdního fondu, při pozemkových úpravách, vodohospodářských úpravách či při různých rekultivačních nebo revitalizačních aktivitách.
- nezbytným předpokladem ochrany krajiny je intenzivní mezioborová a meziresortní spolupráce

Ochrana krajiny u nás

Zákon o ochraně přírody a krajiny

Obecná ochrana územní

- ÚSES
- VKP
- Ochrana významných funkcí lesa
- Přechodně chráněná plocha

Ochrana krajiny

- Krajinný ráz
- Přírodní park

Ochrana krajiny u nás

ÚSES

...je koncepční nástroj ochrany krajiny.

Ochrana přírody plánuje: „vymezení místního, regionálního i nadregionálního systému ekologické stability stanoví orgány ochrany přírody v plánu systému ekologické stability.“

Zpracovávání plánů i projektů systému ekologické stability provádějí odborně způsobilé osoby ve smyslu zákona č. 360/1992 Sb., o výkonu povolání autorizovaných architektů a o výkonu povolání autorizovaných inženýrů a techniků činných ve výstavbě. Česká komora architektů byla dne 7. 6. 1994 pověřena Ministerstvem životního prostředí udělováním autorizace.

Ochrana krajiny u nás

ÚSES

Územní plánování aktivuje - schvaluje vymezený ÚSES v územním plánu.

Platné vymezení ÚSES je pro účely ÚP poskytováno jako ÚAP (jev č. 21), plán ÚSES je poskytován pouze jako koncepční vrstva (jev 119).

Nekonsenzuální vymezení ÚSES v ÚP je častým zdrojem rozporů a snižuje potenciální funkci ÚSES.

Ochrana krajiny u nás

ÚSES

Při vymezení ÚSES se uplatňuje pět základních kritérií:

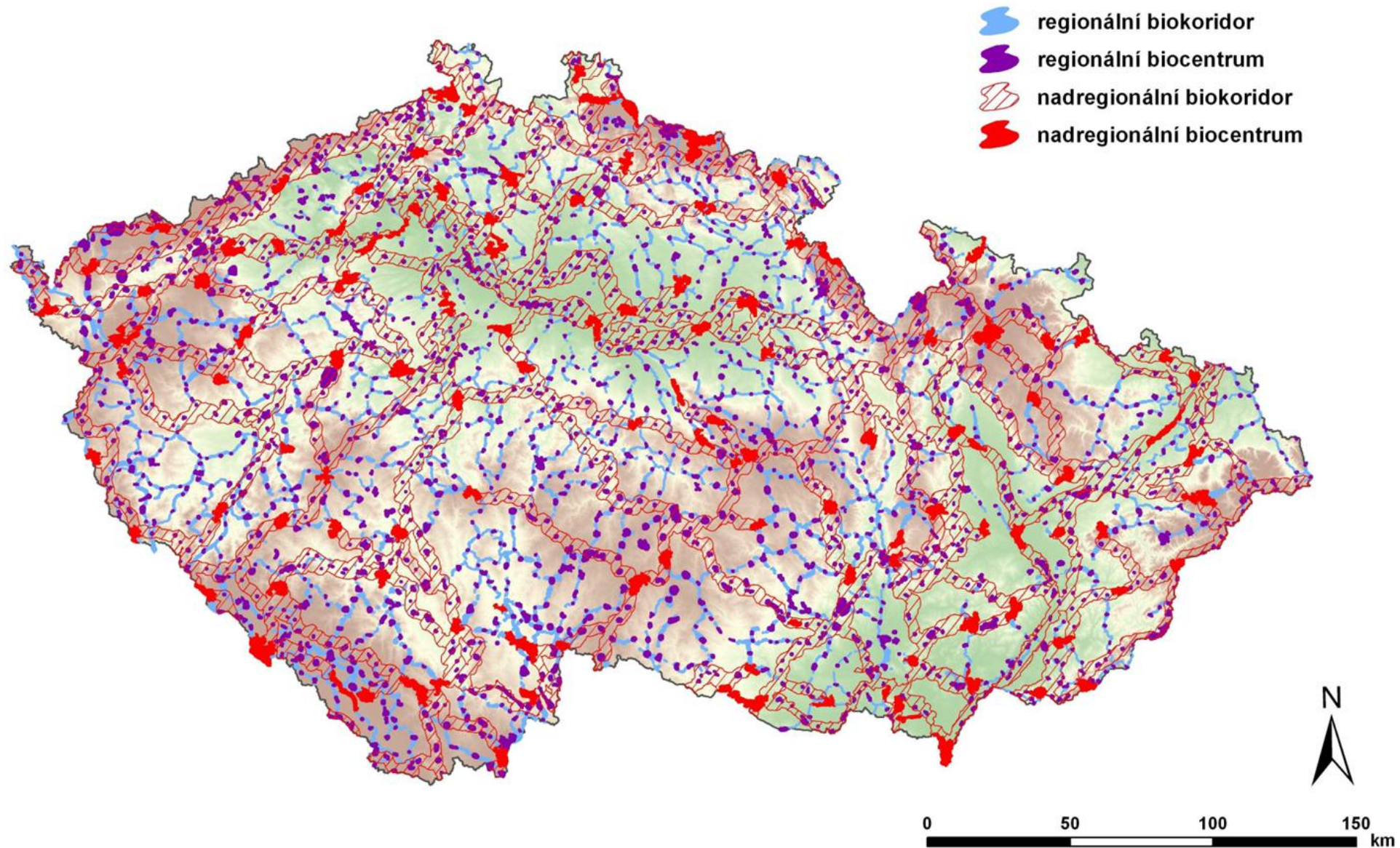
- rozmanitost potenciálních přírodních ekosystémů
- prostorové vztahy ekosystémů v krajině
- aktuální stav krajiny
- prostorové parametry biocenter a biokoridorů
- společenské limity a záměry

Ochrana krajiny u nás

ÚSES

Od roku 1992 bylo na území ČR vymezeno asi 50 000 biocenter a 85 000 biokoridorů nadregionálního, regionálního a lokálního významu na ploše celkem 21 525 km²

Ochrana krajiny u nás

Slabiny ÚSES:

- existuje především „na papíře“
- nereaguje na dalšími požadavky ochrany krajiny (fragmentace, vodní režim, druhová ochrana apod.) – nová metodika?
- ÚSES se nevyhodnocuje z hlediska funkčnosti
- Neexistuje jednotná evidence ÚSES
- Nekonsenzuální vymezení (ÚP vs OP)
- Vágní ochrana (bez sankcí) a problematická motivace vlastníků

Ochrana krajiny u nás

Významný krajinný prvek

Musí plnit alespoň jednu z těchto funkcí:

- Vytváří typický vzhled krajiny
- Přispívá k estetické hodnotě krajiny
- Přispívá k udržení stability krajiny

Ochrana krajiny u nás

Taxativně vyjmenované VKP (VKP ze zákona)

- a. lesy (33% rozlohy státu),
- b. vodní toky a jejich údolní nivy (2,5%),
- c. jezera a rybníky (1%),
- d. rašeliniště (0,35%),

Ochrana krajiny u nás

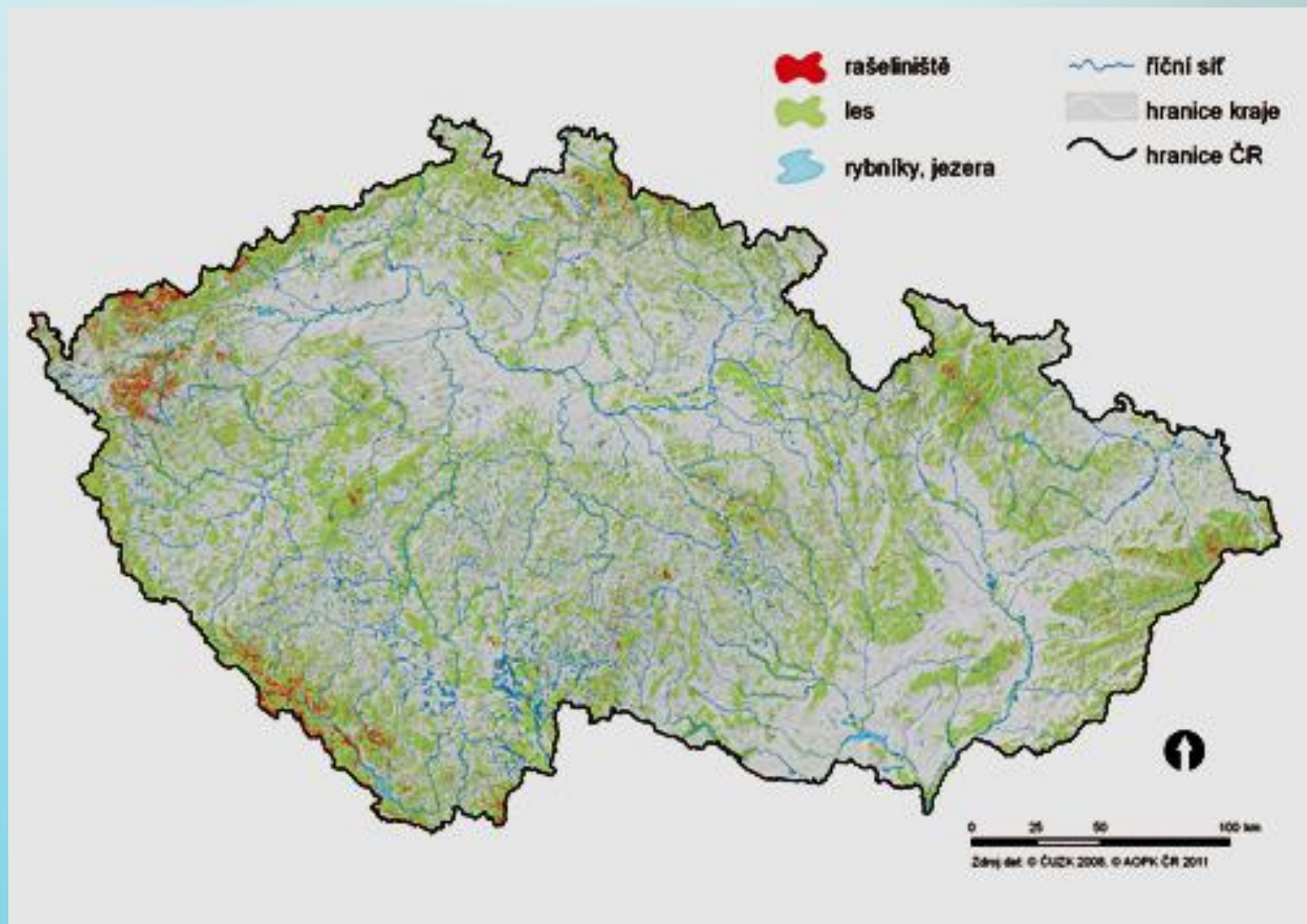
VKP

Fakultativně vyjmenované VKP:

zejména mokřady, stepní trávníky, remízky, meze, trvalé travní plochy, naleziště nerostů a zkamenělin, umělé i přirozené skalní útvary, výchozy a odkryvy, dále pak cenné plochy sídelních útvarů včetně historických zahrad a parků.

Ochrana krajiny u nás

VKP

Ochrana krajiny u nás

Ochrana VKP – jak významné jsou VKP?

- Chybí prováděcí předpis k ochraně VKP
- Nejasné vymezení některých VKP (údolní niva)
- Registrace VKP – kdy, kde a proč?
- formalizace stanovisek k zásahům do VKP

Je nutné si ujasnit, jakou roli VKP sehrávají v ochraně krajiny!

Ochrana krajiny u nás

Krajinný ráz

- Již v roce 1920 jej zmiňuje zákon přídělový č. 47/1920 Sb. a v roce 1948 zákon scelovací č. 47/1948. Teprve v roce 1992 došlo k jeho opětovnému zavedení do české legislativy.
- Krajinný ráz je možno definovat jako typický obraz krajiny, který je tvořen určitými specifickými charakteristickými znaky a který vzešel v průběhu historie ze vzájemného působení přírodních podmínek a lidských aktivit v daném území.
- Harmonická krajina je v podstatě nezáměrným produktem života společnosti, odráží po staletí získávanou zkušenost tradičního zemědělství a tradiční vzorec sídelní struktury.

Ochrana krajiny u nás

Krajinný ráz - ochrana

Krajinný ráz je chráněn před činností snižující jeho estetickou a přírodní hodnotu a jakékoli zásahy mohou být prováděny pouze s ohledem na zachování tzv. zákonných kritérií ochrany krajinného rázu, tj. významných krajinných prvků, zvláště chráněných území, kulturních dominant krajiny, harmonického měřítka a harmonických vztahů v krajině

Ochrana KR se vztahuje na celé území státu (včetně ZCHÚ a lokalit NATURA 2000) s výjimkou území určených k obraně státu a na činnosti konané v souvislosti se správou státních hranic.

Hodnotit KR v zastavěném území? Kdy?

Ochrana krajiny u nás

Krajinný ráz – ochrana

Posouzení vlivu na krajinný ráz je vždy věcí úvahy správního úřadu, posudek je pouze podklad (zkoumá skutkovou podstatu KR).

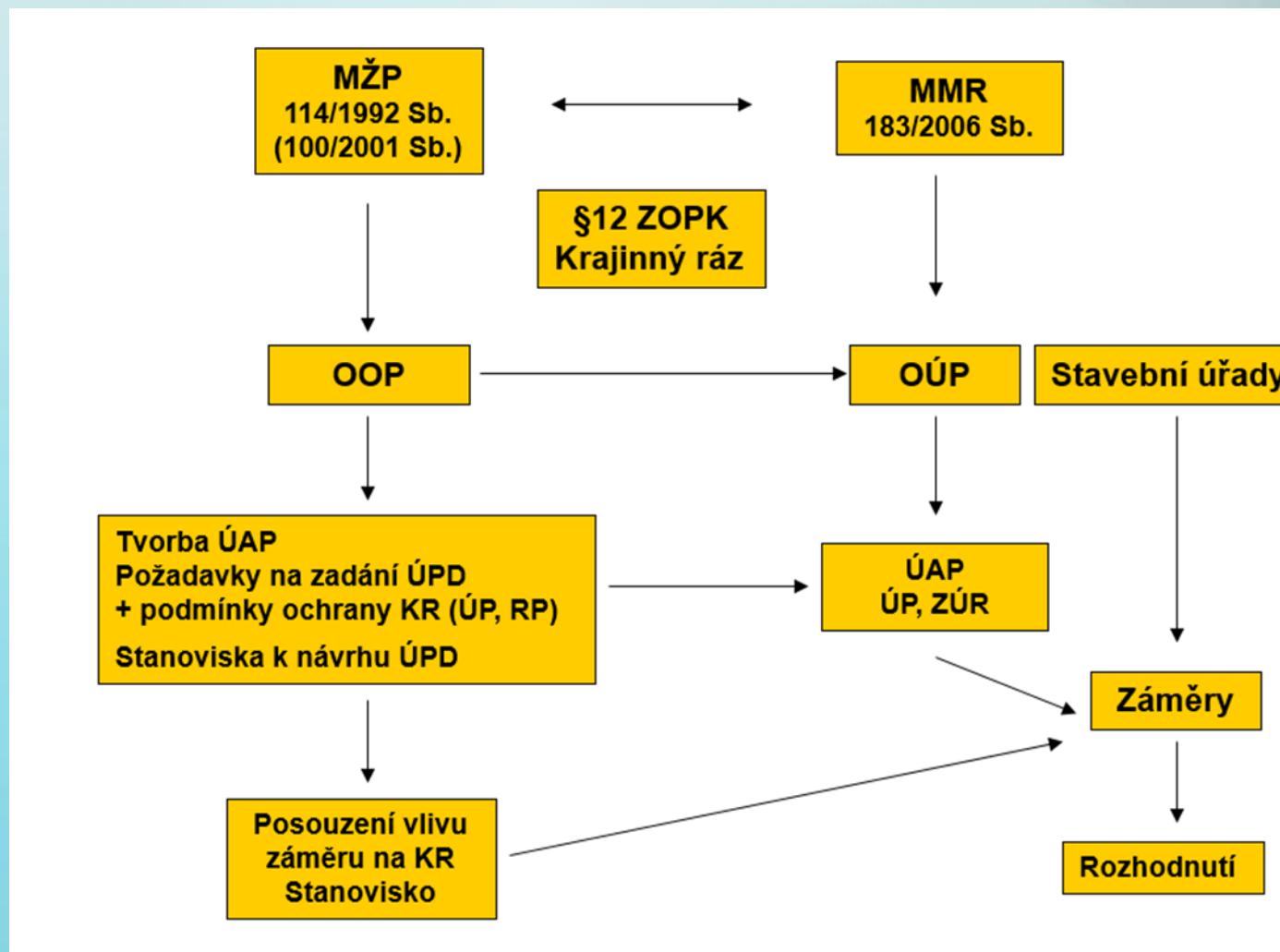
Posouzení vlivu:

- Preventivní
- Případové

Ochrana krajiny u nás

Krajinný ráz – ochrana

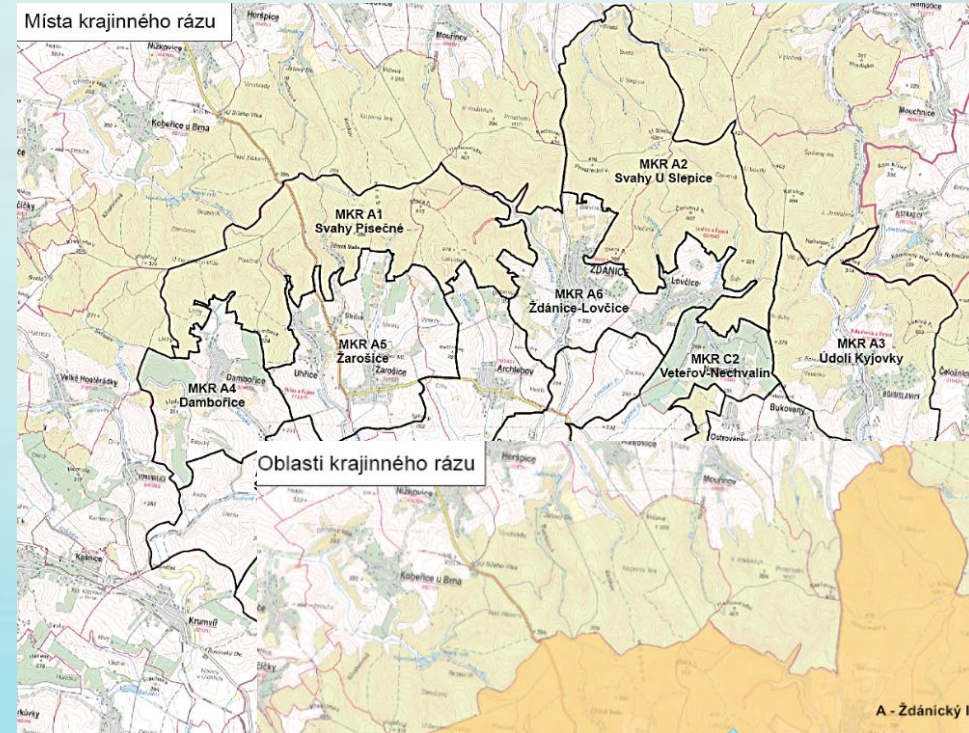

Ochrana krajiny u nás

Krajinný ráz – ochrana

Uplatnění podmínek ochrany KR
v ÚP

- Poskytování jako ÚAP (jev 17 a 18) – tzv. preventivní hodnocení
- Přispívá k předvídatelnosti podmínek ochrany KR v území
- Dbát na jasné a uplatnitelné regulativy

Ochrana krajiny u nás

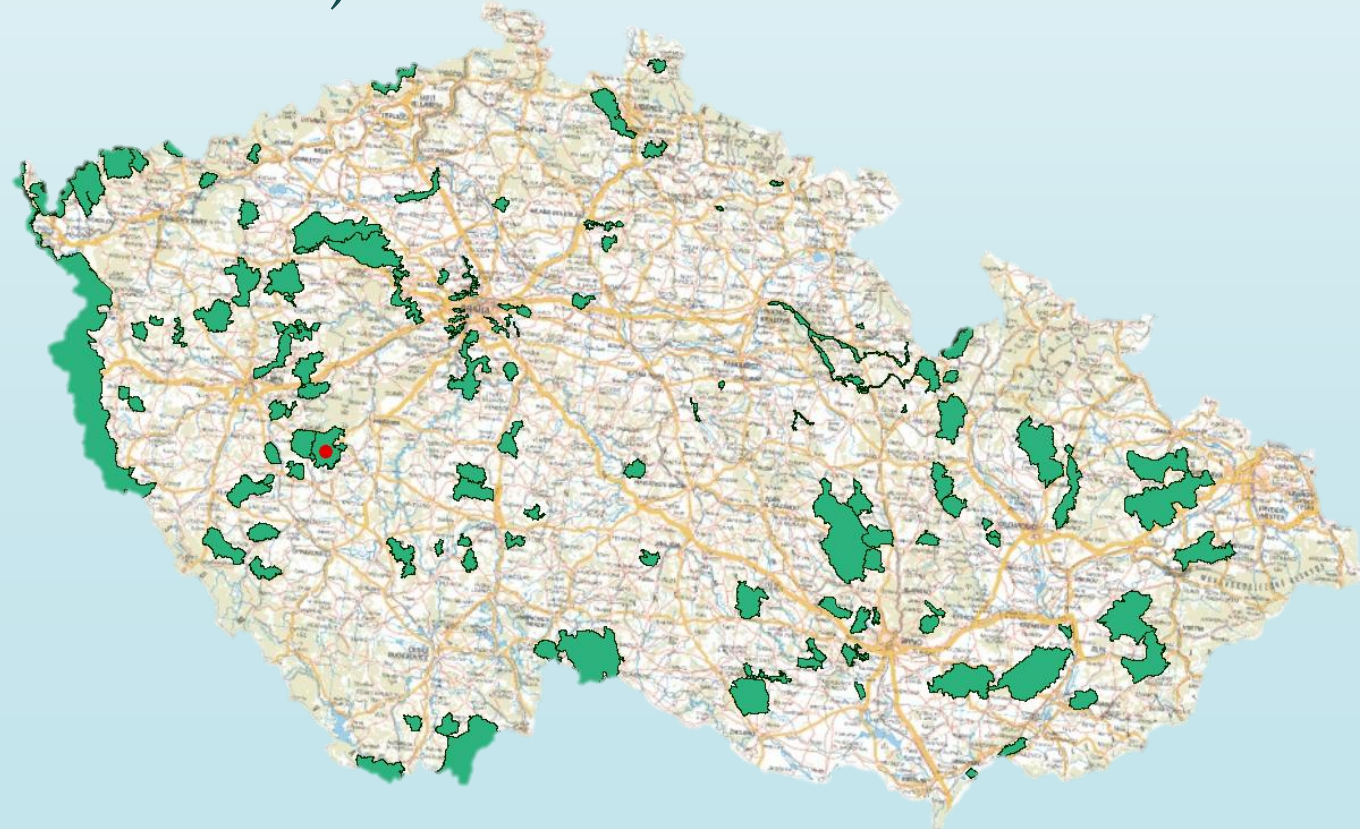
Krajinný ráz – problémy:

- Nevyužití zmocnění pro prováděcí předpis
- Teorie a hodnocení jsou v rukou architektů a krajinných inženýrů
- Problematické uplatnění posudků, chybí autorizace
- Nadužívání nástroje

Ochrana krajiny u nás

Přírodní park

- Krajinu s výrazně soustředěnými estetickými a přírodními hodnotami mimo zvláště chráněná území je možno chránit zřízením přírodního parku (KÚ) .
- Svou podstatou má Přírodní park blízko k CHKO a Krajinné památkové zóně.
- Není jasné, zda a jak o PP pečovat.

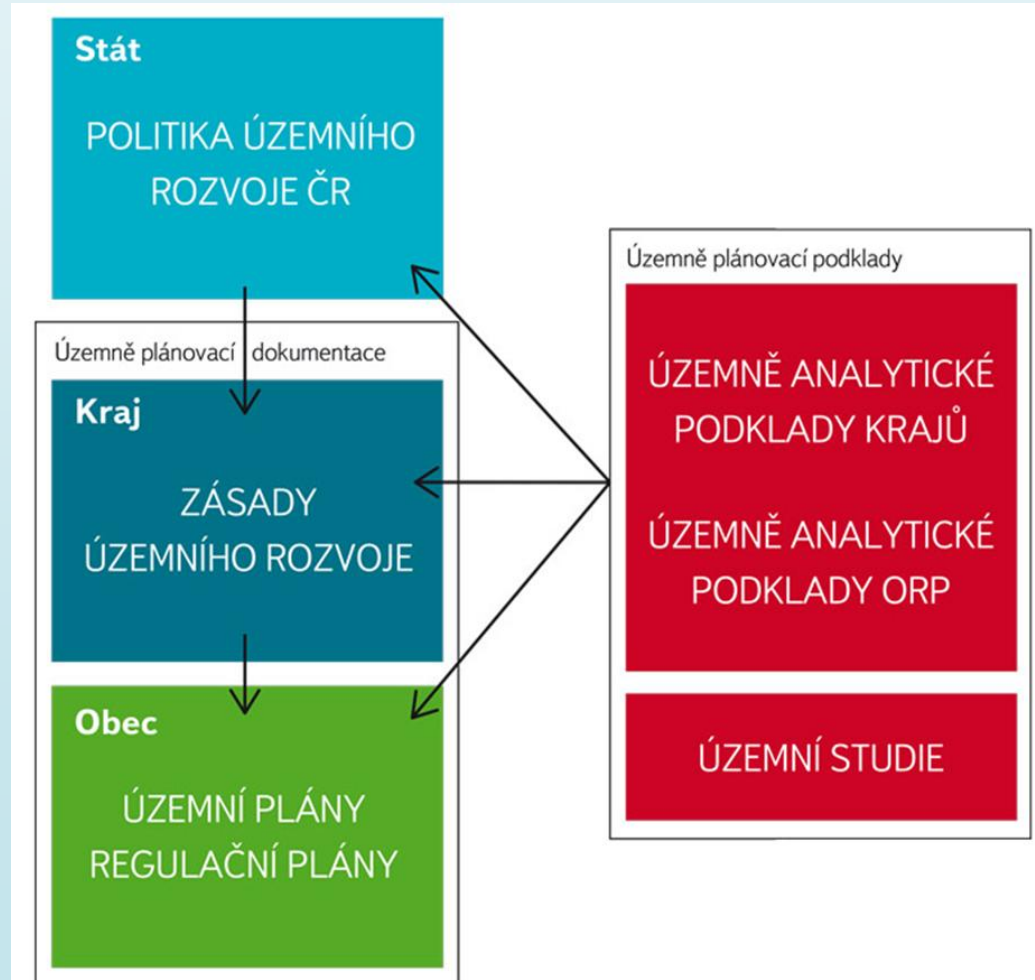
Ochrana krajiny u nás

Krajina v územním plánu – úkoly ÚP

- Sledovat stav a vývoje spravovaného území
- Shromažďovat informace o území, analyzovat je a hodnotit
- Pečovat o rozvoj území prostřednictvím stanovení funkčního využití a prostorového uspořádání území s cílem vyváženého (udržitelného) územního rozvoje
- Stanovuje podmínky pro tento účel (využitelné i při rozhodování v území)
- Chrání ty hodnoty, na nichž se společenství spravovaného území dohodne

Ochrana krajiny u nás

Krajina v územním plánu – nástroje ÚP

Ochrana krajiny u nás

Krajina v územním plánu

Uplatnění zájmů ochrany krajiny (ÚAP):

- ÚAP
  - ÚSES
  - VKP (především registrované)
  - Přírodní park
  - Místa a oblasti KR
  - Dálkový migrační koridor (!)
  - Další (jev 119)
- Územní studie krajiny (!)
- ÚP
  - ZÚR – Cílové charakteristiky krajiny

Ochrana krajiny u nás

Krajina v územním plánování

Výhody:

- Hierarchie a závaznost ÚP
- existence nástrojů pro prosazení záměrů a opatření
- Víceoborový přístup – konsenzuální řešení
- Sledování vývoje území

Ochrana krajiny u nás

Krajina v územním plánu

Nevýhody

- Pouze funkční využití území (nelze řešit hospodaření a detail náležející jiné dokumentaci např. regulačnímu plánu)
- Nedostatečná (neúplná) data
- Nevyjasněnost pojmů (zejména v oblasti krajiny v ÚP)
- Formální řešení krajiny (absence odborníků při řešení krajiny)

Ochrana krajiny u nás

Krajina v památkové péči (zákon o památkové péči)

Ochrana kulturní krajiny jen prostřednictvím památkových zón (krajinné památkové zóny). V nich se posuzují záměry na nemovitostech s ohledem na hodnoty KPZ.

V ČR bylo vyhlášeno 24 KPZ.

Ochrana krajiny u nás

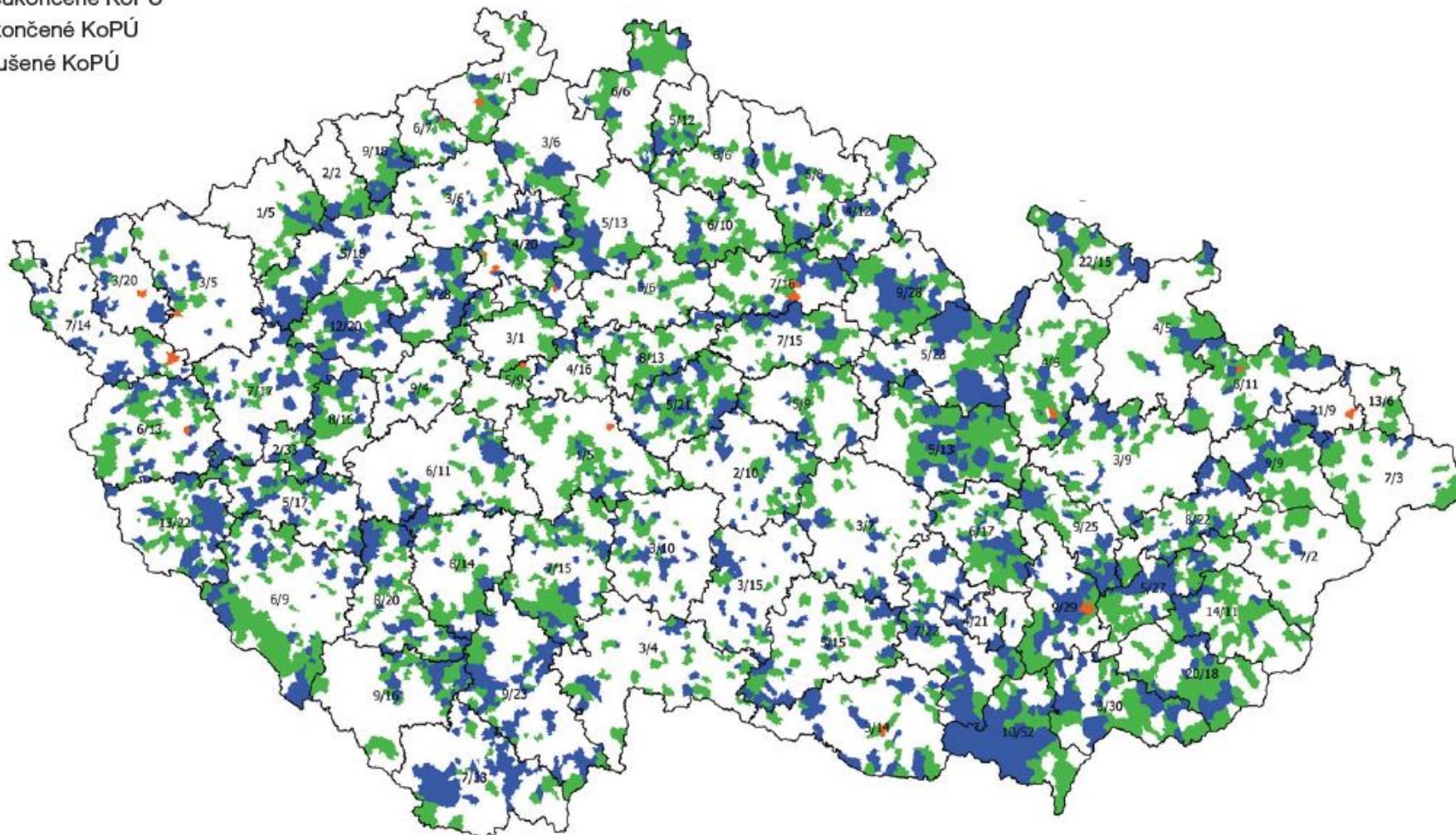
Krajina v pozemkových úpravách (zákon o pozemkových úpravách)

Pozemkové úpravy:

- představují činnost, jejímž cílem je v první řadě napomáhat účelnému a racionálnímu hospodaření v zemědělské krajině a s tím související ochraně a tvorbě této krajiny
- Disponují nástroji, díky kterým mohou stanovit různá krajínotvorná opatření a také je realizovat
- Pracují s typologií území pozemkové úpravy (nově!)

Ochrana krajiny u nás

- neukončené KoPÚ
- ukončené KoPÚ
- zrušené KoPÚ

Autoři: oddělení VFP a GIS, Státní pozemkový úřad (SPÚ)

0 25 50 100 km

Závěry a diskuse

- Přístup k ochraně krajiny z pozice OP se dlouhodobě nevyvíjí
- Chybí kvalitní metodická podpora a prováděcí předpisy
- Vážne meziresortní komunikace
- Není dostatečně podporován resp. usměrňován výzkum v oblasti ochrany krajiny
- Ekonomické nástroje (dotace) jsou nastaveny povšechně bez územní dimenze a vyhodnocování jejich dopadů.

Závěry a diskuse

- Přístup k ochraně krajiny z pozice OP se dlouhodobě nevyvíjí
- Chybí kvalitní metodická podpora a prováděcí předpisy
- Vázne meziresortní spolupráce a komunikace
- Není dostatečně podporován resp. usměrňován výzkum v oblasti ochrany krajiny
- Ekonomické nástroje (dotace) jsou nastaveny povšechně bez územní dimenze a vyhodnocování jejich dopadů.